

Historioitsijat ilman rajoja ry – Saamelaiset Suomessa – ymmärrys, vastuu ja tulevaisuus
27.8.26 Tieteiden talo, Helsinki
Turun yo:n erikoistutkija Klemetti Näkkäläjärvi: Saamelaiskulttuurin tulevaisuus
lämpenevässä ilmastossa ja kulttuuriset keikahduspisteet

Arvoisat järjestäjätahot, hyvät kuulijat

On hyvin tärkeää käsitellä ilmastonmuutosta tässä yhteydessä, koska ilmastonmuutoksessa on kyse sekä historian virheistä ja vääryyksistä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. Alkuperäiskansoille se on oikeudenmukaisuus- ja ihmisoikeuskysymys. Ilmastonmuutos on vaikuttanut saamelaisten elinkeinoihin ja kulttuurimaisemaan voimallisesti jo 1990-luvulta lähtien, eli yli sukupolven ajan. Globaali tietoisuus ilmastonmuutoksesta ja sen vaikutuksista on lisääntynyt, mutta edelleenkin ilmastonmuutoksen hillintä jää taloudellisten, valtapoliittisten ja muiden, lyhytnäköisten tavoitteiden taakse. Ilmastonmuutos on nykyisen maailmanpoliittisen tilanteen takia jäänyt vähemmälle huomiolle, ja globaalit tavoitteet kasvihuonekaasujen hillitsemiseen tuntuvat menevän yhä kauemmaksi sotien, tuhoamisen, jälleenrakentamisen ja siihen liittyvän teollisuuden ja fossiilisten polttoaineiden käytön takia.

Tuoreen tutkimuksen mukaan vuonna 2019 armeijat vastasivat 5,5 % koko maailman hiilijalanjäljestä, mutta arviota pidetään liian alhaisena erityisesti käynnissä olevien sotien takia. Esimerkiksi Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan aiheutti kolmena ensimmäisenä vuonna 237 miljoonan hiilidioksiditonnin päästöt vastaten Ranskan valtion vuosittaisia päästöjä. Armeijat ovat neljänneksi suurin saastuttaja, jos armeijat rinnastetaan valtioihin.¹ Suomessa armeija vastaa n. 0,5 % Suomen kasvihuonepäästöistä. Samaan aikaan kun suuret valtiot investoivat varusteluun ja tuhoon, planeetan herkimpiä alueita asuttavat kansat kantavat näiden valintojen raskaimman taakan. Ilmastonmuutoksen hillintä edellyttää rauhaa ja asevarustelusta luopumista.

Oma tieteenalani, kulttuuriantropologia, on tutkinut kulttuurien muutosta koko tieteenalan historian ajan. Ilmastonmuutos ja siihen sopeutuminen on kulttuurinen muutosprosessi - kulttuuri muuttuu – siis sopeutuu, sulautuu, kehittyä tai katoaa ilmastonmuutoksen vuoksi. Elämme aikaa, jolloin menetämme kiihtyvällä tahdilla osan ihmiskuntaa. Maailman yli 7000 kielestä 44 % on uhanalaisia, ja vuosittain kuolee keskimäärin 9 kieltä. Inarin- ja koltansaamen kielet kuuluvat näiden uhanalaisten kielten joukkoon. Akkalansaamessa viimeinen puhuja hävisi 2000-luvun alussa ja nyt turjansaame on kuolemassa Venäjällä, kieltä puhuu enää muutama henkilö. Kieliä ja kulttuureja on aina kadonnut, kuollut, mutta nyt elämme aikaa, jolloin ihmiskunnalla on mahdollisuus estää kulttuureja kuolemasta - niin halutessaan. Ilmastonmuutoksessa - samoin kuin totuus- ja sovintoprosessissa on kyse arvoista ja tulevaisuudesta ja ennen kaikkea siitä, ovatko nykypolvien ja menneiden sukupolvien oikeudet tärkeämmät kuin tulevien sukupolvien oikeudet. Totuus- ja sovintoprosessista olemme oppineet, että yhden sukupolven aikana tehdyt ratkaisut - esimerkiksi saamelaisten pakottaminen koulukoteihin - johti ylisukupolvisiin vaikutuksiin, saamen kielen katoamiseen joistakin suvuista. Samoin tämän sukupolven aikana tehtävät ilmastonmuutosta koskevat ratkaisut voivat johtaa kulttuurin tai kansan katoamiseen.

¹ Kinney E., Weir D., Mackey B., de Klerk L. and Abolfathi S. (2025). Accounting for the uncounted: The global climate impact of military activities. Griffith Climate Action Beacon NZE Policy Briefing Note 2/25, <https://doi.org/10.25904/1912/5854>

Historioitsijat ilman rajoja ry – Saamelaiset Suomessa – ymmärrys, vastuu ja tulevaisuus
27.8.26 Tieteiden talo, Helsinki

Turun yo:n erikoistutkija Klemetti Näkkäljärvi: Saamelaiskulttuurin tulevaisuus
lämpenevässä ilmastossa ja kulttuuriset keikahduspisteet

Saamelaisten kotiseutualueen ilmasto on lämmennyt 2-3 asteella ja olosuhteet ovat muuttuneet. Ilmastomallien mukaan lämpeneminen tulee kiihtymään ja jatkumaan, vuosisadan loppuun mennessä keskilämpötila tulee nousemaan 4-5 astetta. Jo nyt maisema on muuttunut - männyt ovat runsastuneet tunturipaljakoille, vaikuttaen maisema-arvoihin, elinkeinojen harjoittamiseen ja olosuhteisiin. Yhtenä osana ilmastomuutokseen sopeutumista ja totuus- ja sovintokomission toimenpide-esitysten toteuttamista tulee tarkastella luonnonsuojelun kannalta - saamelaisten kotiseutualue on otettu valtion hallintaan muut pois sulkiin, ja sen vastuulla on siten huolehtia luontoarvojen säilymisestä saamenmaalla.

Saamelaisen ilmastoneuvoston tekemän selvityksen mukaan saamelaisten kotiseutualueella on lopettanut poronhoitajia ja lopettamista harkitsee useita poronhoitajia poronhoidon vaikeiden olosuhteiden takia. Uusi poronhoitolaki ei tuonut helpotusta poronhoitajille, eikä toimenpiteitä ilmastomuutoksen sopeutumiseen esitetä, vaan päinvastoin - uusi poronhoitolaki lisää byrokratiaa ja hallintoa. Se yhdenmukaistaa poronhoitoa eikä tunnusta saamelaisten siitaporonhoitoa osaksi saamelaista kulttuurimuotoa eikä saamelaisen poronhoidon hallintayksikkönä.

Nuorempien sukupolvien aikana ihmiskunta voi kohdata keikahduspisteen, jolloin ilmasto ja olosuhteet muuttuvat peruuttamattomasti, ja joiden vaikutuksia ei vielä ymmärretä. Moni kulttuuri on jo kohdannut tällaisen keikahduspisteen kielen tai elinkeinon muuttumisen myötä. Itse asiassa saamelaisyhteisössä ollaan jo hyvin pitkällä ilmastomuutoksen useiden eri vaikutusten ymmärtämisessä. Kun strategiatasolla ilmastomuutokseen sopeutumista pohditaan tulevaisuuteen vaikuttavana ilmiönä, niin saamelaiset ovat jo sopeutuneet ja pohtivat ylisukupolvisia vaikutuksia omassa elämässään ja kulttuurissaan, eli esimerkiksi miten elinkeinon lopettaminen vaikuttaa saamen kansaan, ja omaan sukuun. Tällä hetkellä saamelaisten tulevaisuus - jos tarkastellaan vaan saamelaisten määrää - ei ole hyvä. Alle 25-vuotiaista saamelaisista hieman alle neljännes asuu saamelaisten kotiseutualueella. Ja kun väestön syntyvyys laskee eivätkä saamelaisnuoret palaa saamelaisten kotiseutualueelle, saamelaisuus muuttuu kaupunkisaamelaiskulttuuriksi.

Vastuu minkä olemme jättämässä saamelaislapsille ja -nuorille on raskas ja suuri. Siksi totuus- ja sovintokomission esitysten toimeenpanossa tulee keskittyä kiireellisimpinä saamelaislapsiin ja nuoriin, ja arvioida toimenpiteiden vaikutukset ylisukupolvisiin oikeuksiin. Nyt saamelaislapsia ja nuoria koskevat esitykset käsittelevät saamelaisopetusta totuus- ja sovintokomission työssä. Lapset ja nuoret tarvitsevat saamelaisopetuksen lisäksi ympäristöä, jossa puhua saamea, missä opitaan perinteisiä elinkeinoja, missä opitaan perinteistä tietoa ja arvoja sekä kulttuurista tietoutta, enkulturoitumista siihen. Tarvitaan yhteisöllisyyttä ja tulevaisuudenuskoa.

Totuus- ja sovintoprosessin onnistumisen edellytys on ollut saamelaiskäräjien ja valtion hyväksymä saamelaiskäräjälaki, vaikkakin maa- ja vesioikeudet on jätetty komission mandaatin ulkopuolelle. Toinen mahdollinen keikahduspiste, joka voi olla edessämme, on Suomen alkuperäiskansapolitiikan muutoksen vaikutukset saamelaisiin. Suomessa ei enää määritellä kuka on saamalainen, ja polveutuminen on ulotettu neljanteen sukupolveen - täten

Historioitsijat ilman rajoja ry – Saamelaiset Suomessa – ymmärrys, vastuu ja tulevaisuus
27.8.26 Tieteiden talo, Helsinki

Turun yo:n erikoistutkija Klemetti Näkkäläjärvi: Saamelaiskulttuurin tulevaisuus
lämpenevässä ilmastossa ja kulttuuriset keikahduspisteet

kulttuurinkantaja ja hänen jälkeläisensä eivät kohtaa niin, että isovanhempien vanhempien polven saamelainen olisi voinut siirtää kieltä ja kulttuuria neljännen polven jälkeläiselleen.

Maailma muuttuu yhä monimutkaisemmaksi ja saamen kansan tulevaisuutta ei voida ratkaista vain kansallisilla tai saamen kansan omilla ratkaisuilla, vaan EU:ssä, YK:ssä ja suurten saastuttajamaiden ratkaisuissa. Ne asiat, jotka Suomi pystyy ratkaisemaan, tulee tehdä nyt.

Lopuksi voisi sanoa, että toimenpiteille on kiire. Tarvitsemme sekä saamelaisyhteisön, tiedeyhteisön että ennen kaikkea viranhaltijoiden ja poliitikkojen työtä, jotta saamen kansalle voidaan taata parempi, valoisa tulevaisuus.

KIITOS!